

ASYA'NIN AVRUPA'YA YÜRÜYÜŞÜNDE İSTANBUL

Prof. Dr. E. Nazif Gürdoğan

1945 Yılında Eskişehirde doğdu. Üniversite eğitimini İTÜ'de Makine Mühendisliği alanında yaptı. İşletme İktisadi Enstitüsü'nün uzmanlık programını tamamladı. Devlet Planlama Teşkilatı'nda 1972 yılına kadar çalıştı. Erzurum Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde başladığı akademik çalışmalarına değişik üniversitelerde devam etti. Gürdoğan 1975'te Doktor, 1978'de Doçent, 1994'te Profesör oldu. Teknolojinin Ötesi (1985 Yazarlar Birliği Fikir Ödülü), Zamanı Aşan Şehirler (1994 Yazarlar Birliği Gezi Ödülü), Görünmeyen Üniversite, Hicaz'dan Endülüüs'e, Kültür ve Sanayileşme, Günler Akarken, Ticari ve Sosyal açıladn Proje Değerlendirme Yöntemleri, Kirlenmenin Boyutları, New York'tan Los Angeles'a Yeni Roma gibi çok sayıda yayınlanmış eserleri vardır. Evli ve üç çocuk sahibi olan Gürdoğan Mavera dergisi'nin yedi kurucusu arasında yer aldı.

DOĞU'DAN BATI'YA GİDEN KERVAN

Tarih boyunca Türklerin gözü Asya'dan daha çok Avrupa'da olmuştur. Anadolu insanı sürekli Batı'ya giderek, yeniden doğduğu topraklara kavuşacağına inandı. Türkler Avrupa'da olmayı, Asya'nın güvenceye alınması olarak gördüler. Onlar Doğu'dan Batı'ya giden bir kervan olarak, Avrupa'da kendilerine sağlam bir yer tutmadan, Asya'daki varlıklarını sürdürmeyeceklerini biliyorlardı. Bu yüzden batıdan doğuya gitmek onlara suların yokuş yukarı akması gibi görünmüş. Nasıl nehirler denizlere akarsa Türk toplulukları da Doğudan Batıya akmış.

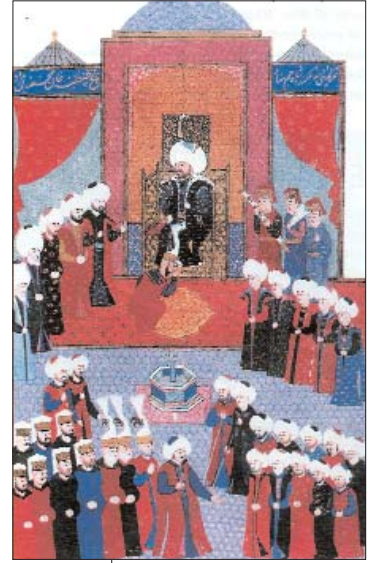
Asya'nın ortasından Avrupa'nın ortasına doğru uzun ve büyük bir yürüyüşe çıkan Türk boyları, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki Küçük Asya'da doğdukları topraklara uygun bir ortam bulmuş. Üç kıtanın kalbinde yer alan Anadolu onların Avrupa, Afrika ve Kafkaslara açma kapısı olmuş. Türk topluluklarının Avrupa'daki varlığı, dünyayı bir iş ve ibadet yeri olarak gören Osmanlılar döneminde kalıcılık kazandı. Avrupalılar en güçlü dönemlerinde bile, Arapları İspanya'dan söküp çıkardıkları gibi, Türkleri Balkanlar'dan bütünüyle uzaklaştıramadılar. Türk topluluklarının Asya'dan Avrupa'ya uzanan yolculuklarında İstanbul'un vazgeçilmez bir yeri ve önemi vardır. İstanbul Anadolu insanının Avrupa'daki varlığının en büyük ve en güçlü kaynağı olmuştur. Eğer İstanbul alınmamış olsaydı, Osmanlı devleti'nin ömrü bu kadar uzun olmazdı.

Avrupa'nın Asya'ya yürüyüşü İskender'le başladı, Roma'yla kalıcılık kazandı. Roma'nın Asya'da ilerleyişinin önü, şehirlerin anası Mekke'de doğan İslam'la kesildi. İslam'ın doğuşunu izleyen yüzyıl içinde Müslümanlar İspanya'yı baştan sora fethederek, Fransa'nın içlerine kadar ilerledi. Türklerin Avrupa'ya yürüyüşü ise, Malazgirt'te Alpaslan'la başladı. Osmanlılar 1326'da Bursa'yı, 1360'da da Edirne'yi kendilerine başkent yaptı. Osmanlılar Roma'nın hem Asya'daki, hem de Avrupa'daki mirasçısı oldu. Onlar Doğu ile Batının hesaplaşmasını Asya'dan Avrupa'ya taşıdı.

Osmanlıların Avrupa'daki varlıklarının uzun ömürlü olabilmesi için, Akdeniz ile Ka-

radeniz arasındaki ticaret yollarının güvenceye alınması gerekiyordu. Bunun için de, Fatih'e kadar yirmi sekiz defa kuşatılan, iki kıta ve iki deniz arasında stratejik bir konuma sahip olan İstanbul Osmanlıların yönetiminde olmalıydı. Doğu Roma'nın ortadan çekilmesiyle Asya'dan Avrupa'ya uzanan Osmanlı devletinin bütünlüğü ve güvenliği sağlanmış olacaktı. Fatih İslam dünyasının yüzyıllar boyu gördüğü rüyayı gerçekleştirerek, İstanbul'da bin yılı aşkın bir süre varlığını koruyan Roma İmparatorluğu'nu tarihten sildi.

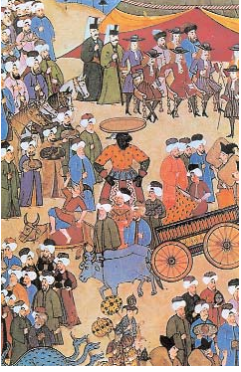
İslam'ın yıldızı bir coğrafyada sönerken, başka bir coğrafyada parlar. İspanyada 711 yılında Arapların yaktığı meşale parlaklığını yitirmeden, Balkanlar'da Türklerin ateşledikleri meşalenin ışıkları görüldü. Müslümanların Endülüs'ten çekilişleri tamamlanmadan, Osmanlı Devleti Avrupa'nın

Resim 1; Hünernâme'den bir minyatürde Fatih'in tahta çıkışı (Popüler Tarih, Mayıs 2003, S. 24)

Resim 2; İstanbul'un Fethi'nin 500. yılı anısına bastırılan hatıra pulları (Popüler Tarih, Mayıs 2003, S. 73)

Resim 3-4; Esnaf Alayı minyatürleri (İstanbul, İTO, s.268)

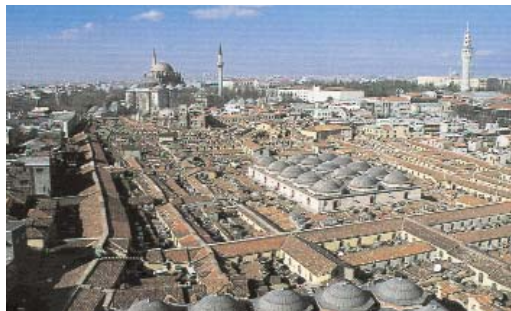

en büyük gücü odu. Osmanlıların Avrupa'daki yürüyüşü İkinci Viyana kuşatması kadar kesintiye uğramadan devam etti.

Türkler 1453'de İstanbul'un alınmasıyla, 1354'de ayak bastıkları Avrupa topraklarındaki varlıkların perçinledi. Osmanlı Devletiyle karşılaşmadan Asya'nın zenginliklerini ele geçirmek isteyen Avrupa, farkında olmadan Amerika'nın uçsuz bucaksız kaynaklarıyla karşılaştı. İspanyolların 1492'de Amerika'yı bulmaları, Avrupa'nın kurtuluşu oldu. Bu yüzden Avrupalılar yeni çağın başlangıcı olarak, İstanbul'un Osmanlılara geçişinden daha çok Amerika'nın bulunuşunu benimseler.

İKİ KITA VE İKİ DENİZİN SULTANI

Fatih genç yaşta ikinci defa Osmanlı sultanı olduğunda, gözü adını ölümsüzleştirecek İstanbul'daydı. İstanbul Genç Sultan'ın gece ve gündüz gördüğü bir rüya olmuştu. O okumayı, düşünmeyi ve tartışmayı seven bir sultanı. Çevresine Doğu ve Batı'nın önde gelen bilginlerini toplamıştı. Dönemin geçerli dilleri Arapça, Farsça, Yunanca ve İtalyanca'yı biliyordu. Kendi tarihinin büyükleriyle birlikte İskender, Sezar ve Anibal'ı da incelemişti. İskender'in asyada yürüdüğü gibi, Fatih de Avrupa'ya yürümek istiyordu. Dünya onu at üstünde, kılıç kuşanmış ve savaş peşinde bir sultan olarak tanıdı. Ancak o

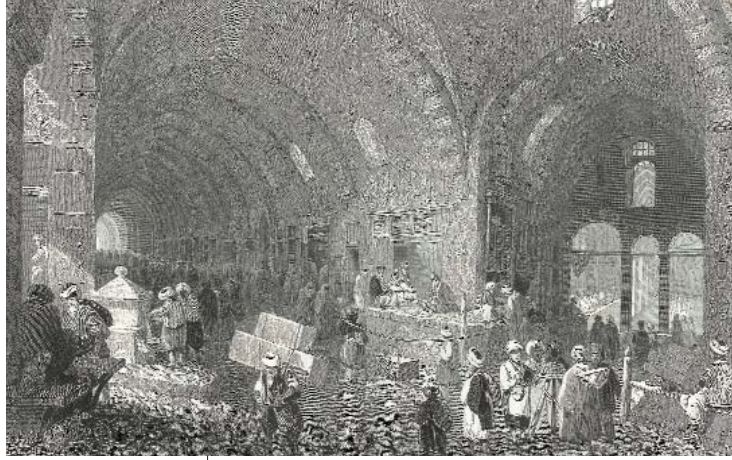

Resim 5; Kapalı Çarşı (700. Kuruluş Yıldönümünde İstanbul'daki Osmanlı Mimari Eserleri, İstanbul Valiliği, S. 270)

çiçek koklayan resmine çok daha uygun bir biçimde bilim, düşünce ve sanat kitaplarıyla iç içe yaşadı. İstanbul'un kuşatması sırasında bile, yanında kılıçtan daha çok kitap taşıyordu.

Fatih İstanbul'u alacak orduya "Amacım İslam'ın bayrağını Konstantiniyye üzerine dikmektir. Başka bir amacım yok. Bu kalenin tarafmdan alınması buyrulmuşsa eğer kuleleri ve burçları taş ve toprak yerine saf demirden olsa, balmumu gibi eriyecek. Yok eğer nasip değilse, bu durumda da iyi mükafat göreceğim. Ama eğer bağışlayıcı Allah lütfederse, tertemiz niyetlerle O'na dönmüş kulunu terk edip umutsuz kılmaz." diyordu. Ancak o Doğu Roma'nın altın yıllarında surların İstanbul'u korumada vazgeçilmez bir yer tuttuğunu biliyordu. Bunun için İstanbul'un surlarını yıkacak, o güne kadar görülmemiş büyüklük ve sayıda top yaptırdı. Fatih ilk defa düzenli bir topçu birliği oluşturdu. O dış dünyadaki gelişmelere ayak uyduramayan ordunun savaş gücünü koruyamayacağını biliyordu. İlk topu boğazın en dar yerine, yıldırım'ın Anadolu hisarının karşısına inşa ettirdiği Rumeli Hisarında dendi. Fatih'in çok yakın ilgisiyle Boğaz'ı bütünüyle denetim altına alan koca hisar dört ay gibi, kısa zamanda tamamlanmıştı. Artık Fatih'in izni olmadan Boğaz'dan küçük bir kayığın bile geçmesi mümkün değildi. Fatih fethi, İstanbul da fethedilmeye hazırды.

Fatih'in Edirne'den gelen ordusuyla, Gelibolu'dan hareket eden donanması 1453'de İstanbul'u kuşattı. Donanma Haliç'i kuşatan zinciri kıramayınca, bir kısmı karadan Haliç'e indirildi. Ancak karadan Haliç'e geçirilen donanma da beklenen sonucu alamadı. Surları aşmak orduya kaldı. Elli üç gün süren zorlu bir kuşatmadan sonra ordu Topkapı ile Edirnekapı arasından 29 Mayıs sabahında İstanbul'a girdi. İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınması Doğu ve Batı'nın ekonomik, siyasi ve kültürel yapısında köklü değişikliklere yol açtı. İstanbul'un fethedilmesiyle Asya ve Avrupa'daki Osmanlı toprakları birleşti. Osmanlı ordusu Asya'dan Avrupa'ya büyük bir hareket etme gücü kazandı. Ayrıca Haçlı ordularının yolu bütünüyle kesildi. Türkler 1204 Haçlılar'ın İstanbul'da yaptığını kesinlikle yapmadıkları gibi, Hristiyan ve Yahudilere de büyük bir özgürlük alanı tanıdılar.

Resim 6; İstanbul'da bir han (The Bosphorus, Miss Pardoe, S. 35)

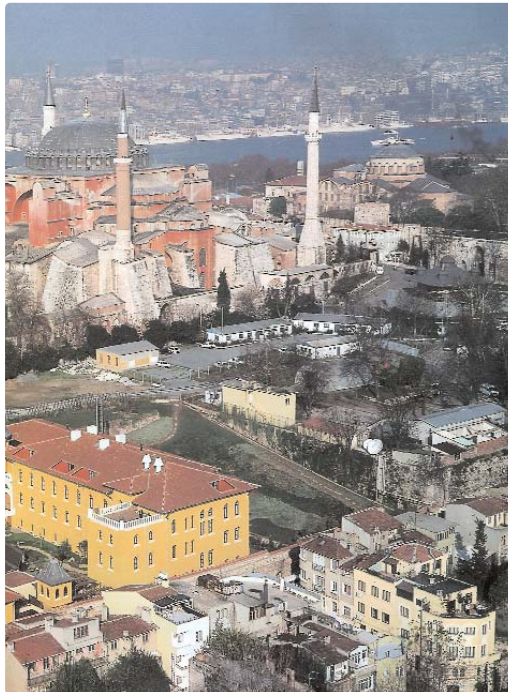
Resim 7; Kapalı Çarşı (The Bosphorus, Miss Pardoe, S. 28)

Fatih Ayasofya'da ilk namazını kılarak, İstanbul'u Osmanlı Devleti'nin yeni başşehri olarak ilan etti. İslam dünyasının yüzyıllarca süren rüyası gerçek olmuştu. Yüzyılların Roma İmparatorluğu topraklarının büyük bir bölümünü Osmanlılara bırakarak, bütünüyle tarihe karıştıyordu. Fatih İstanbul'da ilk olarak, Eyüp el Ensari'nin türbe ve camisini inşa ettirdi. Çünkü İstanbul'un İlk Fatih'i Eyüp Sultan'dır. Bunun bilincinde olan Fatih Eyüp'e ayrı bir önem vererek Hicaz'ın kutlu iklimini İstanbul'a taşıdı. Fatih'ten sonra gelen Osmanlı padişahlarının hayatında Eyüp Sultan'ın vazgeçilmez bir yeri ve önemi oldu. Eyüp Peygamber Şehri Medine'nin Cennet bahçelerinden bir bahçesini de İstanbul'a taşıdı. İstanbul Eyüp Sultan'la İstanbul oldu.

HEM BAĞDAT HEM VİYANA

İstanbul'un alınmasından sonra Fatih'in gözü mirasçısı olduğu Roma'dadır. Avrupa'nın tek ülkeye dönüşebilmesi için İtalya'nın da Osmanlı topraklarına katılması gerektiğine inanır. Bu yüzden, genç yaşta ölümden bir yıl önce, Osmanlı donanmasını Arnavutluk'tan İtalya'ya gönderir. Gedik Ahmet Paşa yönetimindeki ordu İtalya'daki Otranto kalesini ele geçirir. Artık Osmanlı Avrupa'nın kalbine yürümeye hazırdır. Fatih'in yeni "Kızılma"sı Romadır. Otranto'nun ele geçirilmesiyle Roma'ya giden yol büyük ölçüde açılmıştır. Fatih'in ordunun başında sefere hazırlandığı bir sırada ölmesi, korku içinde kalan Avrupa'ya kendine gelme imkanı verir. Osmanlı'nın bayrağı birinci Roma'ya dikme rüyası Fatih'in ölümüyle biter. Ancak Osmanlı Devleti Avrupa'nın en büyük gücü olur.

İstanbul'un fethini izleyen yüzyıl içinde Osmanlı orduları Asya'da Bağdat'tan Avrupa'da da Viyana'ya kadar uzanan alanda güç ve söz sahibi olur. Osmanlıların Fatih döneminde yeni Kızılma'sı Roma iken, Kanuni döneminde Viyana olur. Osmanlılar Viyana'yı yeni çağda iki defa kuşattı. Fatih'in ordularının İstanbul'u fethettiği gibi, Kanuni'nin orduları da Viyana'yı fethedebilseydi, Osmanlılara İtalya, Fransa, İspanya ve Almanya'nın kapıları bütünüyle açılacaktı. Viyana'yı Osmanlılara karşı Avusturyalıların ordularından daha çok İstanbul'dan uzaklığı ve iklimi korudu. Eğer Osmanlılar başşehirlerini geçmişte olduğu gibi Edirne'nin Doğu'suna değil de, Batı'sına taşımış olsalardı, Akdeniz'den Okyanusa açılarak, Atlantik'te Av-

Resim 8; Ayasofya'dan sarayburnu ve boğaz (İstanbul, İTO, s.242)

Resim 9; Hazine Dairesi'nin törenle açılıp kapanan kapısı (Bir Zamanlar İstanbul, Perihan Sarioz, S. 17)

rupalılarla yarışmaya devam ederlerdi. Bugün Amerika'da İngiliz, Alman, Fransız, İspanyol ve İtalyan kadar Türk de olurdu.

Avrupalıların muhteşem Süleyman olarak nitelendirdikleri Kanuni Osmanlı Devleti'ni üç kıtada en geniş sınırlarına ulaştırdı. Fatih, Yavuz ve Kanuni adalet odaklı yönetimleriyle Osmanlı devletini yüzyıllarca ayakta tutan yapının ana temellerini oluşturdu. Onlar devletin gücünün adil ve kusursuz yönetimden kaynaklandığını biliyordu. Osmanlı Devleti adaletten ayrılmayan yönetimiyle Avrupa'daki üstünlüğünü yüzyıllarca korudu. Arapların İspanya'daki varlığı gibi, Osmanlıların da Doğu Avrupa'daki varlığı Balkan ülkeleri tarafından dirençle karşılanmadı. Fernand Braudel Türklerin Avrupa'daki kararlı ve düzenli genişlemesini Balkanlar'a toplumun dört elle sarıldığı yeni bir ekonomik, siyasal ve kültürel yapılanma getirmesine bağlar. Kendi inançlarını zorla kabul ettirmeye çalışan Hıristiyan yöneticiler yanında Müslüman yöneticiler çok hoşgörülüydü. Bernard Lewis'in vurguladığı gibi, Avrupa'ya değişik din ve ırklardan topluluklarla birlikte ve kardeşçe yaşamayı

Resim 10; İstanbul (The Bosphorus, Miss Pardoe, S. 38)

Müslümanlar öğretti. Bu yüzden İstanbul'da Leon Notaros gibi, bütün Ortodokslar Müslümanların sarığını, Katoliklerin külahına tercih etti.

YENİDEN YAPILANAN AVRUPA'DA TÜRKİYE

Adaleti başarının temeli kabul eden yönetimiyle Osmanlı Devleti Avrupa ülkeleri arasındaki ekonomik ve kültürel üstünlüğünü yüzyıllarca korudu. Amerika kıtasının sınırsız zenginliklerinin Avrupa'ya taşınmasıyla büyük zenginliğe ulaşan Batı dünyası karşısında Osmanlı Devleti rekabet gücünü yitirmeye başladı. Yüzyıllarca kusursuz bir biçimde devlet yönetimi, dünyadaki gelişmelere ayak uydurmakta zorlandı. Miri Toprak Düzeni, Millet Sistemi, Vakıf ve Esnaf örgütlerine dayanan Osmanlı yönetimi, Avrupa ülkeleri karşısında yenilik yapma ve dünyadaki gelişmelere ayak uydurma gücünü yitirdi. Dünyadaki gelişmelerin dışında kalan ve kendini ekonomik, siyasal ve kültürel alanda yenileyemeyen Osmanlı Devleti Avrupa'daki gelişmelerin gerisinde kaldı. Yirminci yüzyılın başında Türkler büyük ölçüde Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldı. Üç kıtaya yayılan Türkler, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'a sığındı.

Osmanlı Devleti gibi, Avrupa'nın önde gelen ülkeleri de iki dünya savaşında baştan sona yakılıp yıkıldı. Roma İmparatorluğunun mirasına sahip çımaya çalışan Avrupa imparatorlukları da bir bir dağıldı. İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri Asya, Afrika ve Amerika'dan çekilmek zorunda kaldı. Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devletinin sonu olmuştu, İkinci Dünya Savaşı da İngiltere, Fransa ve Almanya'nın sonu oldu. Geçmişin büyük Avrupa devletleri doğdukları topraklara çekildi. Avrupa ülkeleri yeniden yapılan dünyada güçlerini koruyabilmek için Avrupa Birliği çatısı altında güçlerini birleştirmeye karar verdi. Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksembourg 1957'de Roma'da imzaladıkları sözleşmeyle, Osmanlı Millet Sistemi'ne benzer bir şemsiye devlet çatısı altında birleşti. Birliğe 1973'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda, 1981'de Yunanistan ve 1995'de İsveç ve Finlandiya katıldı. Avrupa Roma'dan sonra tahinini en büyük birliğini gerçekleştirdi.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Anadolu insanının Asya'dan Avrupa'ya yürüyüşü yeni bir boyut kazandı. Türk toplumu, Yirmibirinci yüzyılda Avrupa'ya açılmanın yolunun yeniden Osmanlı Millet Sistemi'ne dönmekte olduğunun bilincine vardı. Türkler Kanuni'nin ordularıyla Viyana'ya kadar gidebilmişlerdi. Avrupa Birliği İstanbul'a üye ülkelerin bütün başkentlerini açıyor. Bunun için Türkiye yeniden Avrupa'ya açılma yolunda düşe kalka ilerliyor. Türkiye birliğe 1959 yılında başvurdu. Kopenhag ve Maastricht kriterlerine uyum sağladığı ölçüde, Avrupa'daki yürüyüşü hız ve yoğunluk kazandı. Avrupa birliği 'Osmanlı Millet Sistemi'nin güncelleştirilmesidir. Anadolu insanı Türklerin Doğu'dan Batı'ya yürüme geleneğine dönerek yeni Kızılelma'yı Asya'da değil Avrupa'da aramaktadır. Osmanlı Orta Çağ'da Avrupa'yı doğurmuştu. Yeni yüzyılda Avrupa Osmanlı'yı doğuracak.

AVRASYA'DA YENİ FETİH KAPILARI

Avrupa'nın geçmişinde olduğu gibi, geleceğinde de İslam vardır. İstanbul Avrupa'daki İslam'ın en büyük güvencesidir. Tarih içinde Osmanlıların Batıya odaklandığı gibi, Timur Doğuya, Altınordu Kuzeye odaklansaydı, Avrasya ekseninde İslam'dan başka medeniyete yer kalmazdı. İstanbul adalet odaklı yönetimin merkezi olduğu sürece, Anadolu insanının Avrupa'daki yürüyüşü devam edecektir. Türkler 550 yıl önce İstanbul'da yoktu. Anadolu insanının 550 yıl sonra nerede olacağını kim bilebilir? Ancak kesin olarak bilinen, Türklerin tarih boyunca Asya'dan Avrupa'ya doğru gittikleridir.

Sınırların önemini yitirdiği bir dünyada, Asya'dan Avrupa'ya yürüyüşte, orduların yerine girişimciler aldı. Yirmi birinci yüzyılın Fatihleri bütün dünya şehirlerini "Kızılelma" olarak gören girişimcilerdir. Artık dünyada Samuel Huntington'un ileri sürdüğü gibi, medeniyetler savaşmıyor, silahlı kurum ve kuruluşlar kıran kırana yarışıyor. Medeniyetlerin yarışında orduların yerine değişik alanlarda faaliyet gösteren örgütler,

Resim 11; Kahire'den giden Surre Alayı (Haliç Dergisi, Sayı 3, Ağustos 2003, S. 44)

savaş meydanlarının yerine de uluslararası pazarlar geçti. Dünya pazarlarında kendisine sağlam bir yer tutamayan ülkelerin, teknolojik gücü yüksek bir orduya sahip olmaları mümkün değildir.

Türkiye'nin sınırlarıyla birlikte milli pazarlarını da ortadan kaldıran Avrupa Birliği ülkeleri arasında kendisine sağlam bir yer tutabilmesi için, dünya pazarlarında alınıp satılan ürün, hizmet ve bilgi üretmesini öğrenmesi gerekir. Bunun için de, Anadolu insanının İstanbul'u kuşattığı dönemlerdeki misyonuna dönerek, vizyonunu zenginleşmelidir. Yalnızca İstanbul bile Avrupa'daki pek çok ülkeden daha büyük ve daha güçlüdür. Anadolu insanı en zor günlerinde kendisini İslam'la birlikte Eski Yunan ve Roma'nın mirasçısı olarak gören, Fatih'in emantini korudu. Bırakın iki kıta ve iki denizin odak noktasındaki İstanbul'u, Türk boyları Japonya'dan Amerika'ya kadar her ülkede 'Küçük İstanbul'lar kurdu. Artık dünyada içinde ezan okunmayan şehir kalmadı.

Yirmi birinci yüzyılda bayrak orduları değil, girişimcileri izleyecek. Soğuk Savaş döneminin kavramları dünyadaki gelişmeleri açıklamaya yetmiyor. Dünyada Malazgirt'ten bu yana olduğu gibi, Müslümanlar ile Hıristiyanlardan daha çok kutsal geleneğe bağlananlarla "Seküler" değerleri kutsallaştıranlar yarışıyor. Yeni yarışın orduları dünya pazarlarında ürün, hizmet ve bilgileriyle kendilerine vazgeçilmez bir yer tutmasını bilen akıncılardır.

Resim 12; Fatih altını, 1480 (İstanbul, İstanbul Ticaret Odası, S. 103)

